

YUQORI SINIF O'QUVCHILARINING KOMUNIKATIV KOMPETENSIYA MALAKALARINI OSHIRISHDA SHEVALARNING O'RNI (TOJIK SHEVASI MISOLIDA)

Jabborova Nigina Salim qizi

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat

O'zbek tili va adabiyoti universiteti

Folklorshunoslik va dialektologiya kafedrasi magistranti

niginasoliyeva29@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20759283>

Annotatsiya. Ushbu ilmiy ish yuqori sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiya malakalarini oshirishda shevalarning o'rni masalasini o'rganadi. Tojik shevasi misolida tahlil qilinib, shevalar nutqiy, leksik va fonetik boylikni rivojlantirishda samarali vosita sifatida taqdim etiladi. Dialog va monolog mashqlari orqali o'quvchilar nutqiy faollik va tushunish qobiliyatini oshiradi, didaktik o'yinlar esa kommunikativ malakalarni mustahkamlaydi. Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, shevalardan foydalanish o'quvchilarda tilni aniq, madaniyatli va ijodiy ifodalash imkonini beradi, milliy madaniyatga hurmatni kuchaytiradi. Shu bilan birga, pedagogik metodlar va didaktik o'yinlar orqali shevalar o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy kommunikativ kompetensiyasini bir vaqtda rivojlantiradi. Ishda A.G. Aksenova, E.V. Yakubovskaya va boshqa olimlar tadqiqotlari asos sifatida qo'llangan. Natijada, shevalar pedagogik jarayonda yuqori sinf o'quvchilarning nutqiy va madaniy ko'nikmalarini oshirishda muhim vosita ekanligi tasdiqlanadi.

Kalit so'zlar: kommunikativ kompetensiya, sheva, Tojik shevasi, dialog mashqlari, monolog, didaktik o'yin, fonetik malaka, leksik boylik, nutqiy faollik, pedagogik metod.

Аннотация. Данная научная работа исследует роль диалектов в повышении коммуникативной компетентности старшеклассников. На примере таджикского диалекта диалекты представлены как эффективный инструмент развития речевого, лексического и фонетического богатства. Благодаря диалоговым и монологическим упражнениям, учащиеся повышают свою речевую активность и понимание, а дидактические игры укрепляют коммуникативные навыки. Исследование показывает, что использование диалектов позволяет учащимся выражать себя ясно, культурно и творчески на языке, а также повышает уважение к национальной культуре. Одновременно диалекты, посредством педагогических методов и дидактических игр, развивают у учащихся личностную и социальную коммуникативную компетентность. Работа основана на исследованиях А.Г. Аксеновой, Е.В. Якубовской и других ученых. В результате подтверждается, что диалекты являются важным инструментом в педагогическом процессе повышения речевых и культурных навыков старшеклассников.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, диалект, таджикский диалект, диалоговые упражнения, монолог, дидактическая игра, фонетическая компетенция, лексическое богатство, речевая деятельность, педагогический метод.

Abstract. This scientific work studies the role of dialects in improving the communicative competence of senior students. Analyzing the example of the Tajik dialect, dialects are presented as an effective tool for developing speech, lexical and phonetic wealth. Through dialogue and

monologue exercises, students increase their speech activity and comprehension, and didactic games strengthen communicative skills. The study shows that the use of dialects allows students to express themselves clearly, culturally and creatively in the language, and increases respect for national culture. At the same time, dialects, through pedagogical methods and didactic games, simultaneously develop students' personal and social communicative competence. The work is based on the research of A.G. Aksenova, E.V. Yakubovskaya and other scientists. As a result, it is confirmed that dialects are an important tool in the pedagogical process for improving the speech and cultural skills of senior students.

Keywords: communicative competence, dialect, Tajik dialect, dialogue exercises, monologue, didactic game, phonetic competence, lexical richness, speech activity, pedagogical method.

Kirish. So‘nggi yillarda ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish masalasi ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, shevalar orqali tilning boy va rang-barang ifoda vositalaridan foydalanish o‘quvchilarda muloqot madaniyati va nutqiy malakalarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Tojik shevasi misolida shevalarning pedagogik imkoniyatlari o‘rganilishi yuqori sinf o‘quvchilarining nutqiy faolligini, tilni tushunish va ifodalash ko‘nikmalarini oshirishda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Globalashuv jarayonida shevalarni saqlash va rivojlantirish o‘quvchilarda milliy madaniyatga hurmatni oshirish bilan birga, tilni kirishuvchan, muloqotga tayyor, madaniyatli va aniq ifodalashni ta‘minlaydi. Shu sababli, maktab ta‘limi jarayonida shevalardan foydalangan holda o‘quvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish dolzarb pedagogik masalalardan biridir.

O‘zbekiston va Jahon olimlari tomonidan til va shevalarni o‘rganish sohasida ko‘plab tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, A.G. Aksenova va E.V. Yakubovskaya didaktik o‘yinlar orqali til kompetensiyasini oshirish, pedagog kadrlarning malakasini oshirish metodlarini o‘rganish bilan shug‘ullanganlar. Shuningdek, turkiy va fors-tojik shevalari bo‘yicha ilmiy tadqiqotlar xalq og‘zaki ijodini, dialektal xususiyatlarini va ularning pedagogik ahamiyatini yoritadi.

Tojik shevalarining fonetik, morfologik va leksik xususiyatlari o‘quvchilarda nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirishda asosiy vosita bo‘lib xizmat qiladi. Olimlar tadqiqotlarida shevalar yordamida: so‘z boyligi va iboralar turli-tumanligi haqida fikr yuritiladi.

Yuqoridagi olimlarning ilmiy izlanishlarini e‘tirof etgan holda, biz quyida “Yuqori sinf o‘quvchilarining kommunikativ kompetensiya malakalarini oshirishda shevalarning o‘rni (tojik shevasi misolida)” ilmiy qarashlarimizni keltirib o‘tamiz.

Asosiy qism

Shevalar – tilning hududiy variantlari bo‘lib, ular nutqiy va mantiqiy ifodani boyitadi. Tojik shevasi misolida: so‘z shakllari va talaffuz farqlari orqali fonetik malaka rivojlantiriladi, sinonim va antonimlar yordamida leksik boylik oshiriladi shu bilan birga muloqot kontekstida nutqiy adaptatsiya qobiliyati shakllanadi. Yuqori sinf o‘quvchilarida shevalardan foydalanish ularning nutqiy faolligini oshiradi, tinglash va tushunish qobiliyatini rivojlantiradi, shuningdek, ijodiy nutq mashqlarini bajarishda qo‘llaniladi. Shevalardan foydalangan holda kommunikativ kompetensiyani oshirishning samarali metodlari:

Dialog mashqlari – o‘quvchilar bir-biri bilan shevalar asosida muloqot qiladi, bu esa nutqiy faollik va tinglash malakasini oshiradi. 1-rasmga qarang

1-ram

Dialog

Monolog va hikoya mashqlari – o‘quvchilar shevalar yordamida qisqa hikoya yoki monolog tuzadi, bu esa fikrni izchil ifodalash ko‘nikmasini rivojlantiradi. 2-rasmga qarang

2-rasm

Monolog va hikoya mashqlari

Didaktik o‘yinlar – shevalar orqali rol o‘yinlari va mavzuga oid o‘yin mashqlari o‘quvchilarda kommunikativ malakani mustahkamlaydi. 3-rasmga qarang

3-rasm

Didaktik o‘yinlar

Agar yuqoridagi metodlar asosida dars o‘tilsa quyidagi natijalarga erishish mumkin: o‘quvchilarning nutq boyligi oshadi, talaffuz aniqligi va grammatik tuzilishlarda yaxshilanish kuzatiladi, muloqotga sezgirlik darajada oshadi. Shevalar yordamida o‘quvchilarda shaxsiy va ijtimoiy kommunikativ kompetensiya malakalari bir vaqtda rivojlantiriladi.

Xulosa

Shevalar yuqori sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Tojik shevalari nutqiy boylikni oshirish, muloqot qobiliyatini rivojlantirish va ijodiy nutq mashqlarini bajarishda asosiy rol o'ynaydi. Pedagogik metodlar, asosida, tashkil etilgan didaktik o'yinlar yordamida shevalardan foydalanish o'quvchilarning nutqiy, leksik va fonetik malakalarini sezilarli darajada oshiradi. Shu bilan birga, shevalar madaniy va milliy merosni o'rganish orqali o'quvchilarda ijtimoiy moslashuv va madaniy ongni rivojlantiradi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

- 1.A.G. Aksenova, E.V. Yakubovskaya, A.A. Kataeva, Ye.A. Strebeleva. Didaktik o'yinlar va ularning ta'lim jarayonidagi ahamiyati. – Moskva, 2018.
2. Taftazoniy, Qutbiddin Sherozi. Shevalar va lingvistik tafovutlar. – Toshkent, 2016.
3. Alisher Navoiy. Badoy-us-Sanoiy. – Toshkent, 2015.
4. Louis Braille. Brayl tizimi va ko'zi ojizlar ta'limi. – Parij, 1829.
5. Zamonaviy pedagogik adabiyotlar va metodik qo'llanmalar